

УДК 371: 002.9

Марчук О. О., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ У ВОЛИНСЬКОМУ ПЕРІОДИЧНОМУ ВИДАННІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ «РІЛЬНИК»

***Анотація.** У статті досліджено матеріали на педагогічну тематику, які були надруковані у волинському періодичному виданні початку ХХ століття «Рільник». Проаналізовано статті про психологічну та фізичну готовність дітей до школи, особливості належного харчування дітей, створення належної атмосфери в сім'ї. Запропоновано рекомендації щодо використання матеріалів, надрукованих у журналі «Рільник», про належне виховання дітей та підлітків нинішніми батьками та вчителями.*

***Ключові слова:** журнал, батьки, виховання, навчання, дитина, здоров'я.*

***Аннотация.** В статье исследованы материалы на педагогическую тематику, которые были напечатаны в волинском периодическом издании начала ХХ века «Рильнык». Проанализированы статьи о психологической и физической готовности детей к школе, особенностях правильного питания детей, создании надлежащей атмосферы в семье. Предложены рекомендации по использованию материалов, напечатанных в журнале «Рильнык», о воспитании детей и подростков нынешними родителями и учителями.*

***Ключевые слова:** журнал, родители, воспитания, обучения, ребенок, здоровье.*

***Annotation.** In the article the pedagogical materials that were printed in Volyn periodical magazine «Rilnik» (the beginning of the 20-th century) are studied. The articles about the children psychological and the physical readiness to school, schoolchildren food, the creation of good atmosphere in the family are analyzed. The recommendations of using the published in the magazine «Rilnik» materials about the children education by today's parents and teachers are shown.*

***Keywords:** magazine, parents, education, training, child, health.*

Формування інтелігентної, високоморальної, інтелектуальної, здорової, здатної реалізувати свій природний потенціал учнівської особистості служило предметом для обговорення педагогів, науковців, представників медичної сфери упродовж багатьох століть. Необхідність виховання

підростаючого покоління в руслі християнської моралі, вірності вітчизні, ідеалам цивілізаційного суспільства окреслена у сучасних документах про освіту. Важливу роль у вихованні підростаючого покоління відведено родині. Зокрема, у «Законі про освіту» зазначено, що «батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей, поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя» [1]. Оскільки на формування світогляду дитини активно впливає родина, школа, соціальне оточення, то питання виховання та навчання молоді слугували об'єктом для висвітлення у періодичних виданнях.

Дослідженням проблем педагогіки у періодиці займався ряд вчених. Зокрема, у монографії І. Мілясевич «Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX ст.» [2] здійснено історико-статистичний аналіз періодичних видань Волинської губернії кінця XIX – початку XX століття. Проблеми освітянської галузі у журналістиці порушено також у наукових працях В. Авророва, Л. Варустіна, О. Дея, І. Нефьодова, П. Лісового.

Метою статті є дослідження проблем освіти та виховання, які були представлені у волинському періодичному виданні кінця XIX – початку XX ст. «Рільник» та вироблення рекомендацій щодо впровадження педагогічного досвіду освітян минулого для вчителів та батьків сьогодення. Для досягнення поставленої мети необхідно ретельно проаналізувати матеріали журналу «Рільник» та визначити, які педагогічні поради є актуальними для сучасників.

Проблеми догляду та виховання дитини піднімалися у волинському журналі «Рільник», який видавали у Луцьку на початку XX ст. Нами було вивчено матеріали часопису, що виходив у 30-тих роках XX ст. У кожному номері було розміщено рубрику «Куточок господині», де давалися різні поради матері щодо виховання дітей. Велику кількість статей присвячено вихованню здорової дитячої особистості, необхідності поширення освіти серед усіх верств населення, відкриття нових шкіл тощо. Автори «Рільника» написали, наприклад, такі статті на педагогічну тематику: «Доглядаймо наших дітей», «Почастуймо дітей ялинкою», «Будуймо школи», «Жіноча освіта», «Зимовий курс навчання в Народному університеті на Волині», «Більше рільничої освіти», «З праць гуртків сільських господинь», «Культурно-освітня праця в промислових осередках».

У «Рільнику» можна було знайти поради щодо виховання дитини у різні періоди її життя – від народження до юності. Наприклад, ряд статей знайомили молодих мам, як правильно доглядати дитину, кормити немовля груддю, купати, якого дотримуватися режиму харчування В публікації «Доглядаймо наших дітей» пояснено, що потрібно тримати чистоту у домі новонародженого: «Там, де чистота, немає хвороб шлунка, дитина добре спить, їсть, спокійна і не кричить» [3, с. 5].

Провідні педагоги та педіатри 20–30 рр. на сторінках журналу «Рільник» наголошували на необхідності загартовування дитини, частих прогулянок на свіжому повітрі, купанні дитини у річках та озерах: «Літом для дитини потрібно дати як можна більше повітря і сонця, щоденно при чому, купаючи дитину» [3, с. 5].

Окремі поради стосувалися поведінки матері під час недуги дітей. Автори зверталися до родичів бути пильними, уникати самолікування, відвідування знахарів та ворожбитів, натомість, стежити за температурою тіла дитини. Вони закликали із перших днів захворювання звертатися за необхідною допомогою до кваліфікованих лікарів у відповідні медичні заклади: «На випадок, коли дитина захворіла треба звернутися до лікаря або спеціальної дитячої поради, яка дасть властиву і добру пораду, а ніколи не слухатися різних шептунів, які часто заморюють наших дітей» [3, с. 5].

Близькою за змістом до згаданої публікації була стаття «Відживлення дітей», опублікована у червневому номері «Рільника» (1935). У ній звернена основна увага на правильне харчування дітей дошкільного та шкільного віку. Автор рубрики «Куточок господині» виділив три фактори, необхідні для становлення здорової і фізично, і духовно особистості – догляд, чистота та раціональне харчування.

Як видно із наведених в журналі публікацій, тогочасні педіатри строго забороняли залишати малих дітей без нагляду дорослих, пояснюючи це тим, що діти можуть зробити велику шкоду: «Кожна мати розуміє, що без догляду дитина не може бути; залишена сама по собі, може зробити собі біду, а часом і оточенню спричинити велике лихо, бо, як часто буває, що діти літом без догляду бавляться запалками, запорошують вогонь у соломі, і «червоний півень» нищить усе село» [4, с. 7]. Як і в статті «Доглядаймо наших», у публікації «Відживлення дітей» зроблено акцент на дотриманні належних санітарно-гігієнічних умов при зберіганні та приготуванні їжі та виробленню гігієни харчування.

Автор публікації «Відживлення дітей» так обумовив необхідність дотримання чистоти та порядку: «Чистота має для дітей дуже велике значіння, кожного дня треба мити або ще ліпше купати дитину, бо треба знати, що дитина і людина віддихає також і цілим тілом, а той віддих не може нормально відбуватися, коли на дитині повно бруду... в першу чергу, їжу мусимо получати чистою...перед їдою нехай дитина помие руки» [4, с. 7].

Окремі поради давалися щодо того, чи потурати забаганкам дитини в їжі. На думку тогочасних педіатрів, потрібно не потурати дітям, а пропонувати їм здорову, нежирну, вітамінізовану їжу, в іншому випадку виникатиме загроза, що батьки виховують вередливу, егоїстичну, розбалувану особистість.

Волинські періодичні видання представили певну концепцію щодо приготування страв для школярів. Суть її можна окреслити такими постулатами: кожен школяр повинен мати ситний сніданок; у школі дитина повинна вживати їжу; батьки зобов'язані дбати про повноцінне харчування дитини, даючи їй якомога більше овочів та фруктів.

У статтях про харчування школяра пояснювали, що батьки мусять дати до школи сніданок та приготувати належний обід, який учень повинен з'їсти після уроків: «Коли виряджаєте дитину до школи, то дайте яйце, або кавалочок сиру з хлібом на другий сніданок... на обід дитина доставе поживну зупу, капусту, біб, горох, картоплю, сир, взагалі городину, а до того тлуц, або молоко» [4, с. 7].

В іншій статті під назвою «Діти, час до школи» пропонувалося сільській громаді забезпечувати школярів навчальних закладів сніданками, і, де можливо, гарячим харчуванням. Зокрема, рекомендували збирати із батьків, чії діти відвідують школу, молоко та хліб: «Треба якось зорганізувати коштом цілої громади снідання для дітей. Така опіка дітьми є дуже корисною. А громада не буде мати великих видатків, бо денно зібрати 20–30 л молока й 2–3 буханці хліба на селі дуже мало коштує» [5, с. 17].

Періодичні волинські видання 20-30 рр. ХХ ст. на своїх сторінках категорично виступали проти вживання дітьми шкільного віку алкогольних напоїв та забороняли родичам дитини давати дітям спиртні напої навіть у невеликих дозах: «Ні в якому разі не можна давати дитині горілки, бо від того буває запалення нирок, притупляється пам'ять, зріст, дитина хворіє і може померти» [4, с. 7].

У концепції здорового харчування, представленій у волинських журналах наголошується на необхідності частого виживання свіжих овочів та фруктів, багатих вітамінами. На думку педіатрів, батьки повинні варити страви із городини, квашеної капусти, варити узвари, компоти, при чому давати вітамінізовану їжу і влітку, і в зимову пору: «Дуже доброю поживою для дитини є свіжа морква, ріпа, бруква, не кажучи вже про овочі, й того не можна дітям жалувати, безумовно в чистому стані і цілком дозрілі» [4, с. 7].

Окремі статті у «Рільнику» присвячені підготовці дитини до школи та участі батьків у цьому процесі. Автори публікації зазначали, що у 30-х роках у сільській місцевості поцінювали здобуття знань та намагалися віддати усіх дітей до школи, незважаючи на матеріальні нестатки багатьох родин: «Село доцінює науку, матері вже не лементують, випроводжаючи дітей до школи, а солтиси не виганяють дітей до науки, як колись виганяли старости» [5, с. 17]. У статті наголошувалося, що всі батьки повинні посилати своїх дітей до школи, яка має бути в кожному селі, бо надання освіти дитини – обов'язок родичів, громади, держави.

Серед порад, які давалися батькам школярів, знаходимо рекомендації щодо придбання необхідних для школи речей, зокрема, одягу, взуття та канцелярського приладдя. На думку тогочасних педагогів, педіатрів та психологів, «чисте, допасоване й відповідне до пори року вбрання було одним із поважніших чинників здоров'я і успіху в науках дитини» [5, с. 17].

Окрім настанови давалися батькам щодо купівлі взуття. Родичам дитини не рекомендували взувати школярів у надто великі черевики чи чоботи, а лише у те взуття, що відповідає розміру ноги дитини, бо в іншому випадку воно могло б спричинити ряд незручностей: «Взуття повинно бути допасоване до ноги дитини, бо як же буде мучитися школяр в чоботях старшого брата або сестри, проходячи щоденно по кілька кілометрів в тих чоботях» [5, с. 17].

В ході аналізу публікацій у «Рільнику» з'ясовано, що батькам рекомендували завчасно подбати про купівлю шкільних речей, пояснювали, що всі учні повинні щодня приносити зошити, книжки, сніданок. Особливу увагу звертали на виготовлення шкільної сумки (ранця). В одній із статей було дано таку раду: «Торбинка може бути на взір як поштовий конверт з гудзиками, щоб можна її защипнути. На рогах торбинки треба шити паси, щоб школяр міг носити торбинку за плечима, а не в руках, бо то також дуже невігідно, особливо коли настануть морози» [5, с. 17].

У «Рільнику» вчителі та педіатри повідомляли, що, окрім закупівлі необхідного приладдя та забезпеченні матеріального добробуту школяра, потрібно звертати увагу на психологічні особливості кожної дитини, хвалити її за досягнуті успіхи, підбадьорювати, кожного ранку говорити їй приємні слова, позитивно налаштовувати на вивчення навчального матеріалу та перебування у класному колективі: «Перед відходом дитини до школи її треба чисто вимити, накормити, дати снідання до школи, сказати для заохочення кілька теплих слів, а по повероті те саме повторити» [5, с. 17].

В статті «Борімося із темнотою» укладачів журналу «Рільник» пояснили, що лише освічена людина може досягти успіху в житті, принести користь суспільству, відтак закликали інтелігенцію, духовенство та меценатів Волині відкривати школи, читальні, просвітницькі зали.

Окрім публікації («Почастуймо дітей ялинкою», «Діти чекають забавок») присвячено створенню належної психологічної атмосфери в сім'ях із дітьми. Автори переконували, що дітям необхідно приділяти багато уваги, грати із ними в ігри, купляти чи виготовляти іграшки. Звертали увагу дорослих, що дитина потребує святкової атмосфери, позитивних, «яскравих» емоцій.

У волинському журналі «Рільник» пояснювали, що школа – другий дім для кожного учня, відтак учителі повинні ставитися до школярів із повагою та батьківською любов'ю.

Питання навчання та виховання підростаючого покоління завжди було об'єктом висвітлення у періодичних виданнях усіх історичних епох.

Волинська преса початку ХХ ст. не стала винятком, відтак в журналі «Рільник» уміщено ряд статей про належне виховання дітей у сім'ї та організацію навчання в школі. Автори закликали батьків та вчителів стежити за фізичним та психологічним здоров'ям дитини, бути для них прикладом.

Погляди на освіту та виховання школярів не втратили актуальності. Зокрема теза про те, що підготовка дитини до школи та навчання учня потребує належної уваги із боку родичів та вчителів: «Часи змінилися, та не змінилася потреба допомоги дітям, які учащують до школи» [5, с. 17].

Аналіз публікацій журналу «Рільник» дав змогу виокремити рекомендації щодо впровадження педагогічного досвіду освітян минулого у наш час: родичам дитини слід дбати про належне харчування дітей, їх щоденну рухову активність, залучення до посильної фізичної праці; батьки повинні сприяти виробленню в дітей позитивних емоцій; вчителі мають бути наставниками для молоді, проявляти до школярів батьківську любов, повагу, терпіння; органи державної влади, представники громадськості повинні активно долучатися до навчання та виховання підростаючого покоління, оскільки, як показує історично-педагогічний досвід, лише спільні зусилля батьків, вчителів, громадськості сприяють вихованню здорової, сильної, інтелектуальної, моральної, творчої учнівської особистості.

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Режим доступу : osvita.org.ua/pravo/Law_00/. **2.** Мілясевич І. Періодичні видання Волинської губернії ХІХ – початку ХХ ст. / І. Мілясевич. – Львів, 2004. – 376 с. **3.** Доглядаймо наших дітей // Рільник. – 1934. – № 6. – С. 5. **4.** Відживлення дітей // Рільник. – 1935. – № 11. – С. 7–8. **4.** **5.** Діти, час до школи // Рільник. – 1935. – № 17. – С. 17. **6.** Борімося із темнотою // Рільник. – 1934. – № 20. – С. 1–2. **7.** Почастуймо дітей ялинкою // Рільник. – 1934. – № 23. – С. 1–2. **8.** Діти чекають забавок // Рільник. – 1935. – № 23–24. – С. 18.

Рецензент: д.пед.н., професор Дем'янчук А. С.